

len 23. november 1970

Aktstykke og argument i okkupasjonshistorien

Av professor, dr. philos. Magne Skodvin

I

I eit svar til Einar Syvertsen (Aftenposten 30. 10.) offentliggjorde eg mellom anna eit aktstykke frå det tyske utanriksdepartementets arkiv, med den konklusjon at det frå 9. april 1940 hadde vore krigstilstand mellom Tyskland og Norge. Dokumentet var datert 14. juni 1941.

På grunn av frávær kan eg først nå svara på dei kommentarar dette har framkalla, frå Odd Tiller, Einar Syvertsen og Arild Hamsun.

Ingen av dei tre har tilleggsopplysningar eller annan dokumentasjon å leggja fram. Men dei utfører argumentasjonar, og til dels med temmeleg ulik konklusjon. Like vel fell det naturleg å svara delvis under eitt, sidan det mellom anna gjeld prinsippsspørsmål.

For det første, på ny, og ein gong for alle: det er den saklege del av diskusjonen eg går inn på. Dersom ein skulle vera av den meining at eg er for einsynt til å kunna vurdere klart (som Arild Hamsun synest tenkja) eller treng innføring i elementær kjeldekritikk (som Odd Tiller synest tenkja), eller har til formål «å frembringe ordkløveri for å forvirre begrepen» (som Syvertsen skriv) — så vil vel dette i tilfelle koma såpass klart til syne i mine framstillingar at lesaren kan vurdere det på eigen hand. For min del kjem eg sjølv sagt ikkje til å føra nokon offisiell debatt om mine personlege moralske og/eller intellektuelle eigenskapar og lyte — heller ikkje om andres. Det er knapt ein velskikka måte å diskutera historiske problem på.

For det andre uttalar eg meg berre om ting som eg meiner å ha kjennskap til. Om Syvertsen finn ukorrekte sitat i norske aviser, så kan eg vanskeleg rekna meg dette til last. Dersom Riksdokkatembetet skulle ha sitert feil, så må Riksdokkatembetet vera korrekt adresse for kritikk. Mine eigne mistak har eg berre glede av å få retta, når dei kan påvisast.

For det tredje: det synest meg bryet verd å finna ut kva vi måtte vera enige om, før vi diskuterer det som måtte vera omstridd. På den måten kan det venteleg koma noko positivt ut av ordskiftet.

Så til saka.

Alle tre er enige om at dette aktstykket kan ein ikkje leggja vekt på. Dei vrakar det på ulike premisser. Syvertsen seier lakonisk at det er «ubekreftet». Dersom dette skulle innehalde ein tvil om autentisiteten, så tek eg for ordens skuld opp att at det er fotografert i Auswärtiges Amts arkiv. Han karakteriserer det som «et gammelt tysk dokument i faksimile som ikke vedkommer saken». Det er frå okkupasjonstida, og så gammalt må det vera dersom det skal opplysa noko primært om okkupasjonstida. Det er i faksimile for di dette er ein meir direkte reproduksjon enn til dømes ei avskrift. Det vedkjem saka, for

di saka er at eg søkte opplysningar om kva ein i Tyskland på den tid meinte om spørsmålet krigstilstand.

Tiller og Hamsun minner meg om at eit dokument må setjast inn i sin historiske samanheng. Dette er vel å slå inn opne dører. Dersom samanhengen tydde på at meininga var den motsette av det som aktstykket gir uttrykk for, så hadde eg sjølv sagt ikkje brukt det på denne måten. Etter evne har eg studert samanhengen, som Tiller og Hamsun meiner å kjenna utan å ha sett aktene. Tiller meiner heller ikkje at det er tvingande nødvendig å gå til aktene for å kunna uttala seg om «dette dokumentets sannsynlige tilbivelsesprosess og egentlige hensikt». Etter hans meining «synes det mulig å resonnerer seg frem til mulige og endog sannsynlige sammenhenger» og til formålet med aktstykket. Det var eit djervt kart av eit ukjent terreng. Eg kan berre svara at eg ikkje har kome over noko dokument i denne samanhengen som kan gi ringaste grunnlag for ein hypotese om at dr. Roedigers notat av 14. juni 1941 skulle vera eit forarbeid til Terbovens Ausnahmestand i Oslo september same år, eller for den saks skuld at undaktstilstanden i det heile var påtenkt på den tid. Når eg ikkje ordlegg meg meir kategorisk, er det for di ein skal aldri seia aldri. Men ein kan kjenna seg sterkt freista til det.

Arild Hamsun held seg også, utan dokumentasjon, til det som etter hans vurdering «må være selvsagt». Dette er ei oppfatning, men ikkje eit argument. På dette litt uttrygg grunnlaget finn Hamsun at dokumentet «later til å være en fra tysk hold hensiktsmessig bortforklaring». Han støttar seg til ein teori om at nødvendig doku-

mentasjon vil koma for dagen mellom dei dokument «som ligger foran og/eller bak det største». Det finst eit forarbeid av dr. Roediger, som er mykje meir omfattande, og som er oppsummert i notatet. Forarbeidet gjev ingen slik dokumentasjon som Arild Hamsun tenkjer seg. Skulle det dukka opp noko nytt «foran og/eller etter» som peikar i retning av Hamsuns konklusjon, så skal det vera meg ei glede å drøfta det. Men inntil så måtte vera skjedd, synest det lite rådeleg å dra så store vekslar på ei så uviss framtid.

Også på Tillers eigne premisser, altså utan dokumentstudium, kan ein sjølv sagt diskutera hans hypotese. Den går ut på at dokumentet synest å ha hatt «en klar funksjon beregnet på en situasjon hvor det fra tysk side er om å gjøre å bevise at det hersker krigstilstand mellom Norge og Tyskland», og at adressa «sannsynligvis har vært USA eller Sverige» — i annan samanheng «den svenske eller amerikanske regjering». Var då for eksempel den amerikanske regjering nokosinne i tvil på dette punkt? President Roosevelt? Kongressen? eller kven? Korleis skulle dette i tilfelle ha kome til syne? Kva kan påstanden underbyggast med?

På eitt punkt kan eg vera heilt enig med Tiller. Han skriv nemleg (Aftenposten 4. 11.): «Hensikten må tydeligvis ha vært å etablere et rettslig grunnlag for de tyske myndigheters krigsherretigheter i Norge.»

Ja, nettopp! I ord og gjerning gav maktthavarane i Det tredje rike uttrykk for at dei praktiserte krigsherretettar i det okkuperte norske området, og at dei kunne påvisa rettsgrunnlag for det.

Men korleis skal dette kunna tolkast som bevis for at dei ikkje rekna seg for å vera i krig?

Med Hamsun vil eg og gjerne vera enig på eitt punkt, så langt det går. Hamsun skriv at: «... den tyske militære ledelsen, både før og etter 14. juni 1941, var på det rene med kapitulasjonsavtalens rekkevidde, men den blandet seg jo ikke borti hva Dr. Roediger i utenriksdepartementet fant ut om stillingen.»

Nei, nettopp! Wehrmacht gav seg ikkje til å tolka Tysklands folkerettslege forhold til andre land på Tysklands vegner. Det overlet Wehrmacht til Auswärtiges Amt, som rette vedkomande etat.

I eit særskilt svar skal eg koma inn på eit par nye moment som er førde inn i diskusjonen.

Imorgen f

Helstekt

som tra
ved Der

pl

FRASCATI

STORTINGSGT. 20

114520